

Tanntrollene som nesten kom til Hollywood

Av Terje Valestrand

Alle kjenner Thorbjørn Egners Karius og Baktus. Her er historien om de glemte tanntrollene, som nesten ble hovedpersonene i en Walt Disney-film.

Det kan være like galt å komme for tidlig som å komme for sent. Derfor sa Walt Disney nei til å lage tegnefilm av barne-boken «Kampen om Porselensfjellene». Tannlege Per Svanæs var for tidlig ute med sine teorier om tannbehandling. Mens Thorbjørn Egner kalte sin hovedperson Jens, i historien om Karius og Baktus, kalte Svanæs sin for Terje. Men egentlig heter han Dagfinn, og er første-amanuensis ved Tannlegehøyskolen i Oslo. Han er sønn av forfatteren, og har fulgt i farens fotspor.

Forvirret?? Ja vel. Her kommer historien.

ODONTOLOGISK KRIGSLITTERATUR •

I 1945 ga Aschehougs forlag ut en liten barnebok med tittelen «Kampen om Porselensfjellene». På sett og vis var det krigslitteratur. Et oppgjør mellom de gode og de onde kreftene. Med folkeforfærere, brautende soldater, sabotører, helter, og en jublende seier til slutt. Likheten med det som hadde skjedd i vårt land de foregående fem årene var ikke tilfeldig. Men denne historien handlet om tennene, og kampen mellom bakteriene og tannbørsten. Akkurat som vi kjenner fra Egners langt mer berømte historie om samme tema.

Svanæs går imidlertid lengre enn Egner gjorde, både politisk og medisinsk. Han beskriver så vel tyskernes krav på «lebensraum» som deres beryktete kampsang «Als Wir fahren gegen England».

DUMME TYSKERE • Bakteriene blir omtalt som både dumme og selvgode, og et sted klumper de seg sammen og synger:

– Vi er forferdelig mange, og vi har liten plass, og det vi ikke godvillig får, det tar vi selv på trass.

Folk som har opplevd de tyske nazistenes krav om lebensraum for det tyske folk, kan ikke være i tvil om moralen her. Eldre mennesker i Bergen, for eksempel, som hørte de tyske soldatene syngende om sin planlagte reise til England, vil kjenne seg igjen i denne strofen fra bakterienes sang:

– Vi marsjerer til Lykkeland, der får vi fløte i stedet for vann, her kommer guttene som seier vant, Infektus har sagt det, og da er det sant.

For det er ingen tvil om at de ilske bakteriene, som i boken kalles «kukkene» er identisk med de tyske soldatene. Og deres anfører Infektus og Ufysius har mye til felles med Hitler og hans propagandaminister Goebbels. Derfor kunne ikke boken komme ut under krigen. Den ville aldri passert den tyske sensuren. Faglig var den dessuten forut for sin tid.

JA, BLE NEI, FRA HOLLYWOOD • Boken ble oversatt til svensk og engelsk, og fikk tittelen «The fight for the Ivory Mountains». Internasjonalt vekte den oppsikt.

I Hollywood satt Walt Disney og vurderte materialet. Skaperen av Donald og Mikke Mus ville lage en tegnefilm om denne fortellingen. Men først ville de vite om den holdt vann, om Per Svanæs' teorier var vitenskapelig fundert. En profes-

sor ved Tannlegehøyskolen i Oslo vendte tommelen ned. Han mente at to av påstandene i boken ikke var korrekte. For det første at emaljen i tennene kan helbredes, ved det som kalles remineralisering (ved hjelp av

ved hjelp av bl.a. fluor). En liten detalj i Christian Kittelsens illustrasjon, var nok. Her blir en tann som er angrepet av fienden, bra igjen dersom Terje stiller pent med den. Beskrivelsen av «telegraflinjene til Hjerneland», altså nervetrådene, var heller ikke helt korrekte, ifølge Gut-torm Toverud. Han skulle skrive et faglig forord, og forlangte endringer i manus. Det nektet forfatteren.

I dag vet vi imidlertid at Per Svanæs hadde rett i begge sine teorier. Men Walt Disney lyttet til datidens fagfolk og skrinla planene om film.

FORFATTEREN: Per Svanæs (1904–1993) var tannlege, musiker og barnebokforfatter. Født i Egersund og gift med niesen til Bergenskomponisten Frants Beyer. Det er Beyers flygel Svanæs her spiller på, i sin dyrking av klassisk musikk. Boken «Kampen om Porselensfjellene» kom ut i 1945, i fredsrusen, og ble tolket klart politisk. Foto: privat.

DAGFINN, ALIAS TERJE • – Jo, det er nok jeg som er modell for lille Terje i fortellingen, sier Dagfinn Beyer Svanæs (70).

– For jeg var jo enebarn, legger han til. I boken kommer det en drømmealf til Terje hver natt, og leder ham inn i Sølvsjøen, altså munnen, og inn mellom Porselensfjellene.

– Jeg husker ikke om jeg drømte slik. I så fall fortalte jeg det neppe til far, for han var en streng og fjern person, som konsentrerte seg mest om faget og kunsten.

– Det var nok mor, Ingrid Beyer Jacobsen, som fikk høre om mine drømmer. I likhet med Terje i boken, dro Dagfinn på landet hver sommer. Han besøkte bestemor i Ryfylke, men husker ikke om han glemte å pusse tennene i ferien, slik helten i boken gjorde. Dagfinns mor var født i Stavanger, hun var niesen til komponisten Frants Beyer, nabo og nærmeste venn til Edvard Grieg på Trolldhaugen. Dagfinn Beyer Svanæs vokste med andre ord opp i et hjem der musikken stod sentralt. Både Per Svanæs og hans kone var utøvende musikere, ved siden av sine yrker som tannlege og lærer.

– For far var nok yrket mest en måte å få penger til å dyrke sine interesser, musikk og historiske reiser. Sier sønnen, som også ble tannlege, og jobbet sammen med sin far i Fredrikstad i mange år. I dag er Dagfinn Beyer Svanæs pensjonist, men han underviser fortsatt studenter innenfor faget kjeve- og ansiktsradiologi

ved Det odontologiske fakultet i Oslo, der han var ansatt i 31 år.

HVA MED EGNER? • Så kan man spørre seg, hvorfor slo Thorbjørn Egners fortelling om «Karius og Baktus» gjennom som genial folkeopplysning, og ikke Per Svanæs' «Kampen om Porselensfjellene»?

Historisk var Egner først ute. Alt i 1941 er historien om Jens og tanntrollene med i Norsk Lesebok. Men som selvstendig bok kom den først i 1949, altså fire år etter Svanæs.

Pedagogisk var nok Egner mye enklere. Han fremstilte bakteriene som to hyggelige kjøkke kar(i)er, med hammer og slegge og bustet hår.

Egner var først og fremst forfatter, og filosof, vil mange si, mens Per Svanæs var tannlege. Han gikk bokstavelig talt dypere inn i materien, og forklarte

langt mer, og mer komplisert, hva som skjer i kampen mellom godt og vondt i tennene. Dessuten ble Thorbjørn Egner lansert som en slags Arbeiderpartiets ideolog, sammen med Anne-Cath. Vestly, i etterkrigstidens Norge. Mens Per Svanæs fikk stempel som «stripet», – tyskvennlig, fordi han hadde behandlet tyske offiserer og vært tolk under krigen. Han var jo utdannet i Leipzig.

Men politisk var det ingen tvil om hvor han sto.

Bare les «Kampen om Porselensfjellene».

Artikkelen har tidligere vært publisert i Bergens Tidende

FOTO: HÅRARD BJELAND

SØNNEN: I boken heter han Terje, i virkeligheten er han Dagfinn. – Det er ingen tvil om at jeg er modell for hovedpersonen i boken, sier Dagfinn Beyer Svanæs.

